

Sekcie histórie astronómie Slovenskej astronomickej spoločnosti pri SAV

Konferencia o dejinách astronómie

11. septembra 2022

Bezovec, Nová Lehota

Mgr. Stanislav Šišulák, PhD.

Sekcia histórie astronómie

SAS pri SAV a SZA

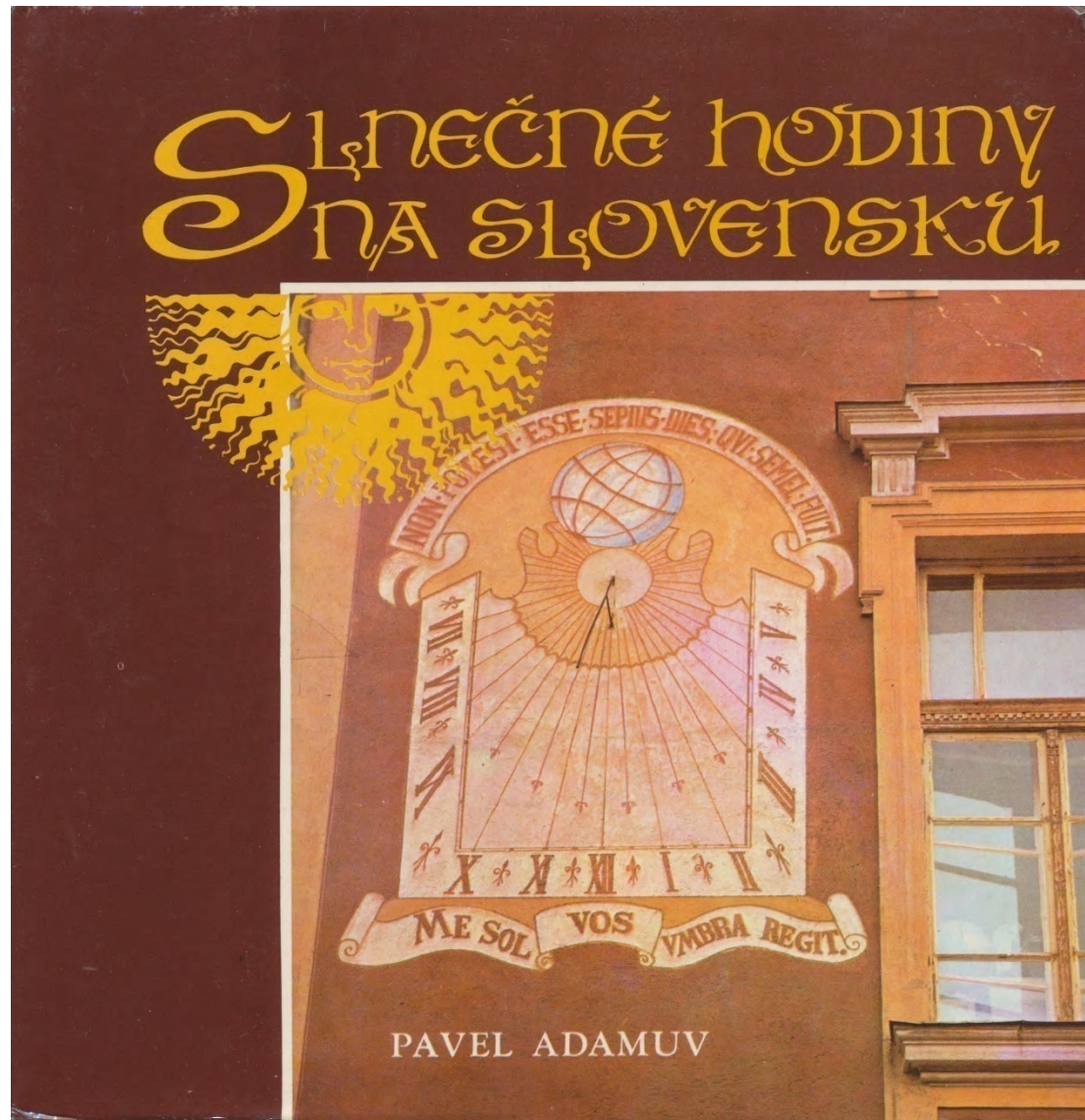
Sekcie v minulosti

- Historická sekcia SAS pri SAV: 27. mája 1971 – 15. júna 1998
- mala vyše dve desiatky členov (1972)
- Sekcia histórie astronómie SAS pri SAV: 5. mája 2016 – 31. mája 2021
- mala len štyroch členov
- Sekcia histórie astronómie SAS pri SAV a SZA: 1. júna 2021 – dodnes
- momentálne (11. september 2022) má 13 členov

Čo sa podarilo

- dejiny astronómie sa v SAS začali skúmať už v 1960. rokoch, (Butkovič, Lipták, Adamuv – pracovníci TM v KE), uskutočnil sa aj seminár o dejinách astronómie
- vznik odbornej sekcie 27. máj 1971 – spolupracovala s ČAS
- astronomický komplex v TM – planetárium (od 1975) a expozícia hist. nástrojov, hvezdáreň sa nepodarila.
- súpis slnečných hodín (vyšiel v 1980, 128 položiek)
- biografica Daniela Mateja Kmeťa (od ~1976 v rkp.)
- bibliografica výberovej literatúry k dejinám astronómie so SK vzťahmi (456 položiek)

Čo sa podarilo

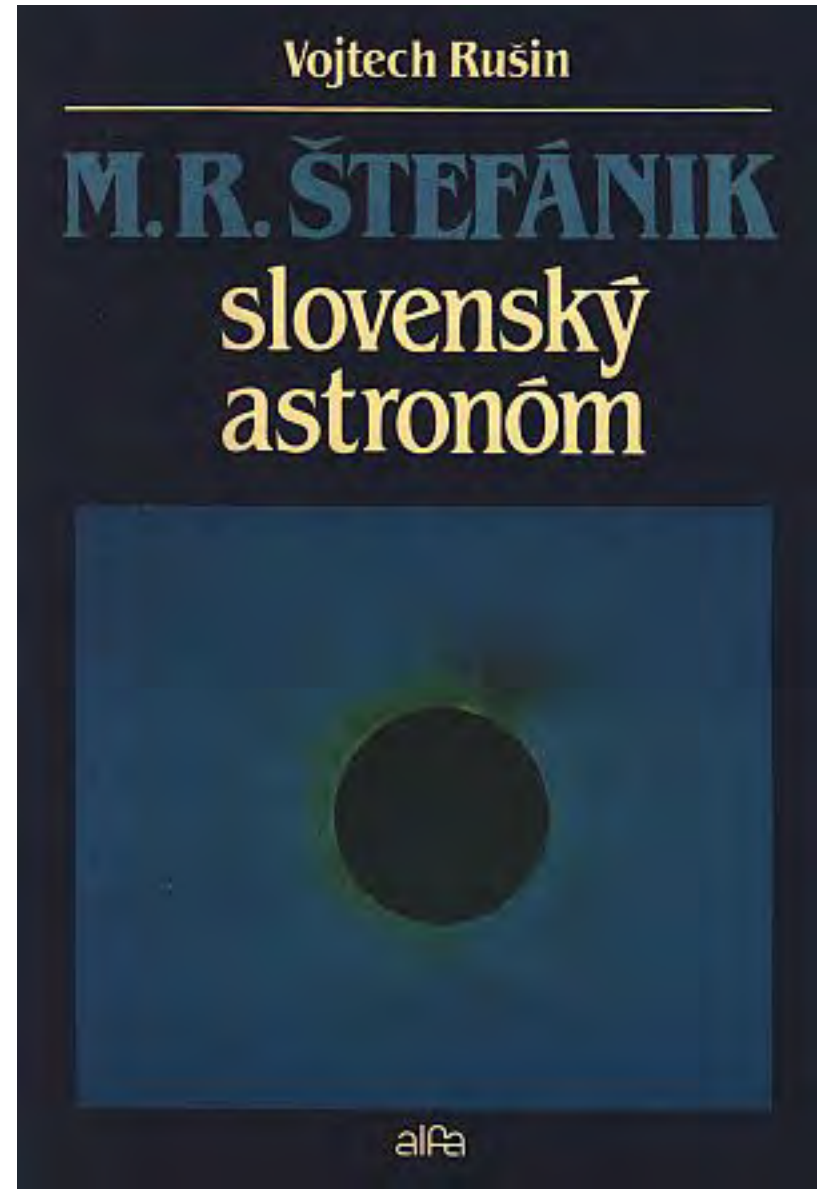
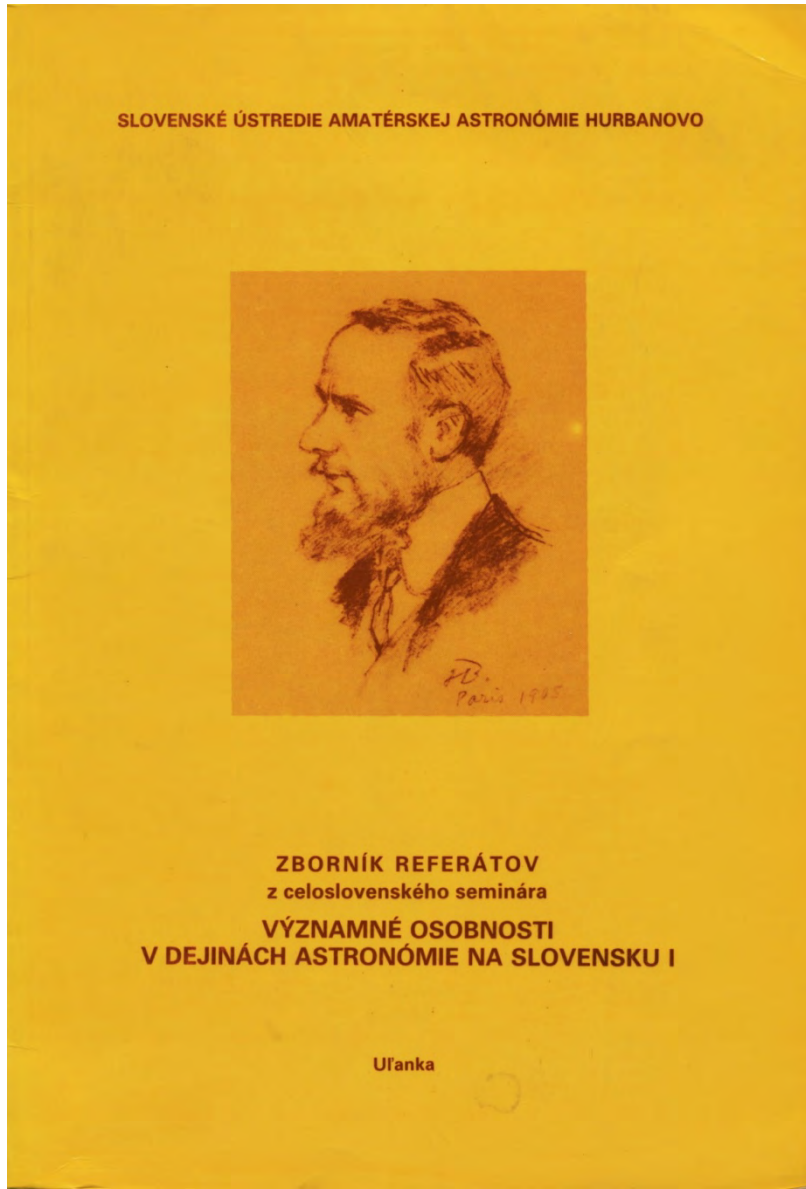
Čo sa podarilo

- 1978 zmena predsedu, Š. Butkoviča nahradil P. Adamuv.
- v 1980. rokoch – sa skúmali nehnuteľné pamiatky astronómie na Slovensku (článok vyšiel v 1986)
- niektoré veci sa aj nepodarili a dokumentácia z nich chýba v archíve SAS, napr. dejiny Astronomického ústavu SAV, dejiny slovenskej astronómie v 20. storočí, dejiny astronomickej techniky, zborník 30 rokov SAS pri SAV a iné.
- Adamuv a Chromek oslovili členov astroobce, aby spísali vlastné spomienky a dokumentovali svoju činnosť

Čo sa podarilo

- 1986 zmena predsedu, P. Adamuva nahradil I. Chromek
- Halleyova kométa v dejinách
- dotazníkový prieskum (nezvestný)
- 1989 dva historické semináre (jeden o osobnostiach)
- hľadanie miesta pre archív sekcie, napokon sa dostali vraj do archívu Matice, spolu s osobným fondom I. Chromeka

Čo sa podarilo

Čo sa podarilo

- v 1990. rokoch semináre k osobnostiam
- 1991 – monografia o M. R. Štefánikovi
- 1992 – 200. rokov od úmrtia M. Hella a 150 rokov od narodenia M. T. Konkolyho.
- Slovník slovenských astronómov – biografické heslá, 354 položiek (takisto nezvestný)
- 1994 odstúpenie I. Chromeka, sekcia sa stala nečinnou
- 1996 zvolený O. Pöss za predsedu (do 1997)
- 15. júna 1998 bola sekcia zrušená
- Š. Butkovič a P. Adamuv sa zameriavali na hnutel'né a nehnuteľné pamiatky, I. Chromek najmä na biografie.

Čo sa podarilo

- druhá sekcia vznikla 5. mája 2016
- vedecké a vedecko-popularizačné články o dejinách astronómie (Kozmos, zborníky, webstránky)
- prednášky na témy zo svetových aj slovenských dejín astronómie (>10)
- výučba dejín astronómie na univerzite
- spolupráca s Terminologickou komisiou SAS pri SAV (výroba nových termin. hesiel; 2. vyd. AT)
- spracúvanie chronológie dejín astronómie
- výroba zadání pre vedomostné súťaže (ČVOH, AKS)

Čo sa podarilo

- konzultácie s (odbornou) verejnosťou k rôznym témam z dejín astronómie
- spolupráca s Múzeom M. Thegeho Konkolyho (KpTZ) v rámci SÚH v Hurbanove (súťaž ČVOH)
- spolupráca s Astronomickým klubom Bratislava (súťaž AKS, prednášky)
- spolupráca s astronomickými krúžkami
- spolupráca na príprave kníh (Astron. Terminológia, Storočia astronómie v Prešove, Sústredia od Andromedy po Žirafu, Hvezdáreň v B. Bystrici)
- bibliografia článkov z dejín astronómie uverejnených v časopise Kozmos

Čo sa podarilo

- zánik druhej sekcie 31. máj 2021 a od 1. júna 2021 pôsobí tretia historická sekcia (rekordné číslo v dejinách SAS :) už aj pod hlavičkou SZA
- papierové vydanie nikdy nevydanej knihy *Zrcadlo kosmu* od A. Bečvářa
- aktívne výstupy na seminároch (150 rokov hvezdárne v Hurbanove, 300. výročie narodenia M. Hella)
- digitalizácia starých astrotlačí (1890 – 1950)

Čo sa podarilo

- VŠ prednášky z dejín astronómie
- preklady astronomických textov Konkolyho
- bannery o astronómii v Hurbanove v minulosti
- krátke video o dejinách astronómie v Prešove
- film o expedíciách za úplným zatmením Slnka
- Pracovný zošit pre astronomický krúžok (obsahuje kapitoly z dejín astronómie)

Čo sa podarilo

Slovenské periodikum pre dejiny spoznávanie vesmíru

ROK 2020

ZVÄZOK 1

Slovenské periodikum pre dejiny spoznávanie vesmíru

ROK 2021

ZVÄZOK 2

Na čom sa pracuje

- okrem spomenutých (štúdie, články, prednášky, súťaže, terminológia, bibliografia, chronológia, konzultácie) sú to aj:
- nová príručka dejín svetovej astronómie
- digitalizácia rukopisov E. Csereho
- digitalizácia archívu SAS pri SAV
- **Konferencia o dejinách astronómie (Bezovec 2022)**
- Biografická encyklopédia astronómov (Springer, 3. vyd., zaslané návrhy 24 hesiel)
- dejiny hvezdárne v Sobotišti

Čo hľadáme a zbierame

- periodiká *Astronomický pozorovateľ*, *Astronomický spravodaj* + všetky ostatné vydávané hviezdárňami
- metodické materiály hviezdární
- cirkuláre SAS, Meteorické správy
- chýbajúce dokumenty z činnosti SAS (zväčša zápisnice)
- články od členov 1. hist. sekcie
- akékoľvek stratené materiály z archívu 1. hist. sekcie
- inú dokumentáciu k dejinám astronómie (fotografie, nahrávky, diapozitívy...)
- Toto všetko nielen v papierovej, ale aj v **digitálnej podobe!** Na ňu tiež nezabúdajme!
- obsah webstránok (aktuality, články...)

Nové smery činnosti (nielen SHA)

Oblasť výskumu astronomických tém je niekoľko:

- dejiny astronómie
- dejiny fyziky a iných príbuzných vied astronómie
- dejiny filozofie
- dejiny literatúry
- dejiny knižnej kultúry
- dejiny školstva
- dejiny cirkvi
- dejiny umenia
- dejiny techniky

Nové smery činnosti (nielen SHA)

- slovenské dejiny (veľa bielych miest)
- 1. spracúvanie tém z dejín astronómie do zač. astrofyzikálnej éry = 1870
- analýza tlačенých diel a rukopisov zo 16. – 19. storočia z nášho územia písaných po latinsky a zaoberajúcich sa prírodnou filozofiou a v rámci nej astronómiou, ich preklad a kritické komentáre – sú to tisíce strán

Nové smery činnosti (nielen SHA)

- Jakub Pribicer
- Peter Pázmán
- Ján Bocatius
- Dávid Frölich
- Andrej Makar
- Ján Misch
- Gabriel Ivul
- Ladislav Maťašovský
- Gabriel Hevenesi
- Vitézy de Dobó
- Martin Sentiváni
- Lukáš Mösch
- Matej Bel
- Ján Kazy
- Jozef Balogh
- Peter Mayr
- Krištof Akai
- Štefan Gažo
- Michal Lipšic
- Ondrej Adány
- Ján Ivančič
- Ondrej Jaslinský
- František Weiss
- Ján Šajnovič
- Anton Revický
- Pavol Makó
- Anton Radič
- Patritius Veselý
- Ján Krstiteľ Horváth
- Daniel Walleuthner
- Matúš Pankl
- Adam Tomčáni
- Gabriel Kováč-Martini
- Daniel Matej Kmeť
- ...a možno objavíme ďalších.

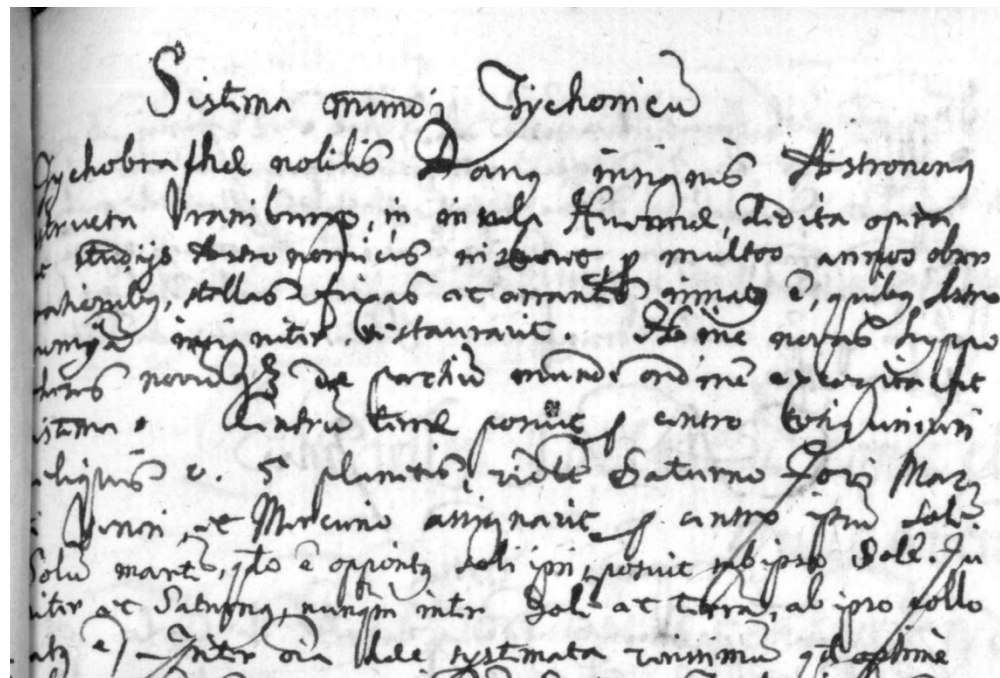
Nové smery činnosti (nielen SHA)

- + preklady diel (P. Sigorgne, F. Madewisius)
- + anonymné prednášky z jezuitských univerzít a iných škôl
- To všetko vzniklo na území Slovenska do polovice 19. storočia!
- A čo taký Hell? – 37 ročníkov Efemeríd a niekoľko monografií
- Nemali sme tu velikánov, ale tí su už aj tak spracovaní
- Dejiny astronómie nie sú len o nich alebo o geo-/helio- centrizme, ale o aj o detailoch, ako vyzeral vesmír podľa rôznych mysliteľov, čo v ňom všetko bolo, z čoho to bolo zložené a aká bola celá mechanika toho systému.
- Nemusíme študovať len významné objavy vykonané mimo nášho územia. Astronómiu môžeme objavovať aj mimo hrubých astronomických zväzkov, napr. vo Fándlyho diele Pilní poľní a domajší hospodár alebo v hagiografii Ježiša Krista(!!!).

Nové smery činnosti (nielen SHA)

- na spracúvanie staršieho obdobia sú potrebné tri veci:

1. latinský jazyk (v rukopisoch sú skratky)
2. paleografická znalosť písma (v rukopisoch sú skratky)
3. znalosť dobového kontextu astronómie; astronómia 17. storočia je iná ako dnešná

- vpravo: rukopis Ladislava Maťašovského (1662, Trnavská univerzita)

(Zdroj: Ústav dejín Trnavskej univerzity)

Nové smery činnosti (nielen SHA)

- analýza hmotných hnutel'ných a nehnuteľných pamiatok a ich funkcie v dobovom kontexte (prístroje, slnečné hodiny, glóbusy hviezdnej oblohy, mapy, maľby s astronomickou tematikou, budovy alebo ich časti s astrono-mickou funkciou...)
- analýza archeoastronomických pamiatok
- poznávanie vesmíru v jednotlivých regiónoch Slovenska v danom období (astronómovia-nadšenci, súkromné pozorovateľne)
- knižná kultúra (aké knihy o vesmíre vlastnili a čítali vzdelané osoby – prírodovedci, šľachtici, mešťania... a čo sa z nich mohli dozvedieť)

Nové smery činnosti (nielen SHA)

- etnoastronómia (astronomické poznatky v ľudovej slovesnosti a kultúre – napr. ľudové povery spojené s nebeskými javmi alebo telesami, kozmogonické predstavy ľudu o nebeských telesách, reakcie obyčajných ľudí na nebeské javy, ako sú zatmenia, kométy, meteorické roje, polárne žiare...)
- astronómia sa dá nájsť aj v umeleckej tvorbe (poézia, próza)
- astrológia v minulosti (odborná, ľudová) – súvis s medicínou

Nové smery činnosti (nielen SHA)

- 2. spracúvanie tém z novších dejín astronómie na Slovensku (astrofyzikálna éra u nás = od 1871):
 - 2.1. poznávanie vesmíru v jednotlivých regiónoch Slovenska v danom období
 - 2.2. dejiny astronomických inštitúcií (AsÚ SAV, hvezdárne, univerzitné katedry astronómie...) a organizácií (Štefánikova spoločnosť, SAS pri SAV, SZA...)
 - 2.3. biografie astronómov (aj amatérskych) – sústrediť sa skôr na takých, ktorí nemajú spracovanú biografii; knižne sú spracované osobnosti, ako napr. M. R. Štefánik, A. Bečvář alebo M. T. Konkoly
 - 2.4. analýza tlačených alebo rukopisných diel a ich zaradovanie do dobového kontextu

Nové smery činnosti (nielen SHA)

- 2.5. dejiny prístrojov (napr. starod'alská šesťdesiatka) a nástrojov (napr. demon-štračných pomôcok používaných pri výučbe)
- 2.6. dejiny každodennosti (rutinná práca astronóma alebo pracovníka hvezdárne, vzťahy medzi astronómami, vedecké expedície, práca pre verejnosť, metódy popularizácie astronómie, exkurzie, sústredenia pre mládež, súťaže, prednášky, spolková činnosť, získavanie finančných prostriedkov na výskum, „lobing“ za astronómiu u politikov / úradníkov...)
- 2.7. astronómia a jej obraz na verejnosti – pohľad z vonku (čo sa o astronómoch hovorilo, písalo, ako ich samotných a ich prácu vnímala bežná laická verejnosť)
- 2.8. laické predstavy o vesmíre v minulosti

Nové smery činnosti (nielen SHA)

- archívno-bibliografická činnosť:
- 3. budovanie digitálneho archívu v spolupráci s Múzeom M. T. Konkolyho SÚH, AsÚ SAV a inými inštitúciami a digitalizácia archiválií k dejinám vied o vesmíre s pôvodom z územia Slovenska
- 3.1. zhromažďovanie a / alebo digitalizácia rukopisnej astronomickej produkcie (nevydanej tlačou)
- 3.2. zhromažďovanie a / alebo digitalizácia rôznych dokumentov z činnosti organizácií (astronomické kluby, kabinety, krúžky...)
- 3.3. nahrávanie rozhovorov s pamätníkmi z oblasti astronomického výskumu a zachycovanie ich (alebo aj svojich) spomienok vo zvukovej alebo písomnej podobe – výskum pomocou metód Oral history

Nové smery činnosti (nielen SHA)

- 4. budovanie bibliografie k dejinám vied o vesmíre na Slovensku, alebo o dejinách vied o vesmíre v slovenčine
- 5. vyhotovenie súpisu starých tlačí a rukopisov o vesmíre z územia Slovenska
- 6. budovanie databázy záznamov o astronomických (aj meteorologických a klimatických) javoch z archivovaných kroník s pôvodom z územia Slovenska
- 7. budovanie databázy odkazov na zaujímavé internetové stránky o dejinách vied o vesmíre

Nové smery činnosti (nielen SHA)

- 8. zhromažďovanie nekrológov (prípadne aj gratulácií k narodeninám) astronómov pôsobiacich na Slovensku z rôznych periodík (najmä však Kozmosu a Říše hvězd);
- 8.1 vytvorenie biografickej encyklopédie a galérie na webe (s možnosťou dať ju neskôr aj do tlače)
- 9. usporadúvanie odborného seminára venujúceho sa problematike dejín vied o vesmíre, z neho však nutne treba textový výstup! (pre historika je písaný text alfou a omegou jeho práce)

Nové smery činnosti (nielen SHA)

- 10. nadviazanie kontaktov a prípadnej spolupráce s podobnými organizáciami na Slovensku a v zahraničí, najmä s tými, s ktorými máme spoločné dejiny (Česko, Maďarsko, ďalšie krajiny bývalej Habsburskej monarchie)
- na Slovensku: Múzeum M. T. Konkolyho SÚH, Slovenské technické múzeum
- v zahraničí: napr. Odb. skupina pro historii astronomie ČAS, britská Society for the History of Astronomy, alebo hvездárne s historickým zameraním, napr. Hvězďárna Františka Pešty v Sezimovom Ústí
- digitálny archív nemusí byť len slovenský, môže byť aj medzinárodný

Nové smery činnosti (nielen SHA)

- všeobecné dejiny: veľa bielych miest (knihy, články, preklady)
- historických tém na spracovanie sú tisíce